

УДК 349.2(477)

А. А. Пилипенко, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Академії митної служби України
М. О. Кравчук, курсант Академії митної служби України
К. А. Полякова, курсант Академії
митної служби України

ПИТАННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН МАЛОЛІТНІХ ОСІБ У СФЕРІ ШОУ-БІЗНЕСУ

Присвячено регулюванню трудових відносин малолітніх осіб у сфері шоу-бізнесу. У результаті аналізу законодавства України та міжнародних договорів сформульовано пропозиції з удосконалення законодавства у сфері праці.

Ключові слова: малолітні особи; трудові відносини у сфері шоу-бізнесу; Кодекс законів про працю; забезпечення захисту прав дітей.

Стаття посвячена регулюванню трудових відносин малолітніх осіб у сфері шоу-бізнесу. В результаті аналізу законодавства України та міжнародних договорів сформульовані пропозиції по удосконаленню законодавства в сфері праці.

Ключевые слова: малолетние лица; трудовые отношения в сфере шоу-бизнеса; Кодекс законов о труде; обеспечение защиты прав детей.

The article deals with regulation of employment of children in the sphere of show-business. It gives a detailed analysis of legislation of Ukraine and international agreements. Much attention is given to proposals for improvement of legislation in the sphere of labor.

Key words: young persons; labor relations in the sphere show-business; Labor Code; protection of children's rights.

Постановка проблеми. Актуальність теми полягає в тому, що трудові відносини у сфері шоу-бізнесу недостатньо врегульовані, враховуючи специфіку цієї суспільної діяльності. Чинним трудовим законодавством малолітні особи як суб'єкти трудових відносин не визначені, що свідчить про необхідність детальної правової регламентації цього статусу. Визначення правового статусу малолітніх осіб у сфері шоу-бізнесу дасть змогу проаналізувати договори в шоу-бізнесі та доповнити існуючі прогалини у договірному регулюванні вказаної сфери.

Неврегульованість цього інституту – одна з причин недобросовісного використання роботодавцями у цій сфері творчої праці дітей. Ураховуючи залежність рівня використання дитячої праці від соціально-економічних факторів, слід зазначити, що проблема експлуатації дитячої праці особливо актуальна не тільки для країн, що розвиваються, але й для країн пострадянського простору, в тому числі для України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній правовій науці питанням вивчення шоу-бізнесу, його правовому регулюванню, а також визначенню суб'єктів правовідносин присвячено праці О. О. Доценка, П. А. Калениченка, Н. В. Мельника, М. М. Поплавського, М. Флетчера Рейнолдза, А. В. Хачатур'яна та ін. Проте зазначені вчені розглядали

© А. А. Пилипенко, М. О. Кравчук, К. А. Полякова, 2014

шоу-бізнес у його загальних проявах, не досліджуючи конкретних аспектів, що пов'язані з малолітніми особами.

Мета статті – дослідження правового статусу малолітніх осіб як суб'єктів трудових відносин у сфері шоу-бізнесу, визначення нормативного регулювання такої праці в Україні та внесення пропозицій до чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Все частіше нині можна спостерігати присутність дітей у різноманітних телепрограмах, кінофільмах, відеороликах реклами. При чому це не тільки ті діти, що досягли 14 років, але й значно молодші особи, яких заборонено залучати до праці згідно з нормами чинного законодавства.

Визначення поняття “дитина”, так само як і поняття “дорослий вік”, залежить від культурних особливостей кожної країни. Крім того, різні нормативно-правові акти як міжнародного характеру, так і внутрішнього права України вкладають у це поняття різний зміст. Конвенція з прав дитини визначає дитину “як людську істоту, що не досягла віку вісімнадцяти років” [1]. Але пріоритет у цій сфері залишається за національним законодавством.

Поняття “дитина” визначається в ч. 1 ст. 6 Сімейного кодексу України, відповідно до якого правовий статус дитини має “особа до досягнення нею повноліття” [2]. Визначення поняття “дитина” міститься також у ч. 1 ст. 1 Закону України “Про охорону дитинства” від 26 квітня 2001 р. Зазначена норма передбачає: “дитина – це особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно із законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років” [3].

Для трудового права традиційним є поняття “фізична особа” як суб'єкт трудових правовідносин, яка наділена правоздатністю та дієздатністю. І якщо для суб'єктів сімейних правовідносин віковий критерій не має вирішального значення для встановлення правоздатності, то для суб'єктів трудових правовідносин саме він визначає правовий статус фізичної особи у трудових відносинах.

Відповідно до ч. 1 ст. 188 чинного Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) “не допускається прийняття на роботу осіб молодше шістнадцяти років”. Це означає, що трудова правосуб'єктність настає з 16 років. Проте ч. 3 цієї статті передбачено випадки, коли “для підготовки молоді до продуктивної праці допускається прийняття на роботу учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і середніх спеціальних навчальних закладів для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю й не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час по досягненні ними чотирнадцятирічного віку за згодою одного з батьків або особи, що його замінює” [4].

З досягненням 14-річного віку громадяни України набувають трудової правосуб'єктності. Це обумовлено тим, що особа, яка працює за трудовим договором, особисто здійснює свої права та обов'язки. У трудовому праві не існує інституту представництва, що характерно для цивільного права. Проте П. Д. Пилипенко висловлює й іншу думку з приводу правосуб'єктності у трудових правовідносинах, за якою “трудова правоздатність не пов'язується з фактом вступу у трудові правовідносини”. Що ж до віку вступу у трудові правовідносини, то автор вважає, що це ознака трудової дієздатності, при цьому зазначає, що “повна трудова дієздатність настає при досягненні 18 річного віку” [5].

Таким чином, у трудовому праві теж застосовується віковий критерій для визначення правового статусу фізичної особи, що не досягла повноліття. Цілком очевидно, що особи, які не досягли зазначеного віку, не є суб'єктами трудових відносин.

Проте в цивільному праві важливий інший критерій – здатність фізичної особи усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними. У цивільному праві існує нерозривний зв'язок між віком фізичної особи та її дієздатністю.

Саме тому для визначення поняття “дитина” у трудовому праві недостатньо користуватися тільки віковим критерієм. Водночас і правоздатність, і дієздатність у трудовому праві залежать від віку фізичної особи. Однак може скластися ситуація, коли фізична особа хоча й досягла повноліття, але внаслідок певних причин не має повної цивільної дієздатності. Або навпаки, повна цивільна дієздатність може бути надана особі, яка не досягла повноліття.

У наш час все більшого поширення набуває укладення в індивідуальному порядку цивільно-правових угод з отриманням винагороди малолітніми особами, які мають здатність та бажання вступити у правовідносини. Проте у трудовому праві визначення такого кола суб’єктів законодавчо не регламентовано.

Для врегулювання цих відносин законодавець вніс відповідні пропозиції норм у систему трудового законодавства. Відтак у проекті Трудового кодексу України (далі – проект ТК України) від 22.04.2013 р. зазначається про можливість використання праці дітей, які не досягли 14 років. Отже, “в організаціях кінематографії, театральних, концертно-видовищних та інших творчих організаціях дозволяється за письмовою згодою одного з батьків або особи, яка їх замінює, приймати на роботу осіб, які не досягли чотирнадцятирічного віку, для участі в концертах, виставах, інших заходах, а також у створенні кінофільмів або інших творів мистецтва, якщо це не завдає шкоди їх здоров’ю, моральному розвитку і процесу навчання. Прийняття на роботу в таких випадках допускається за наявності дозволу служби у справах дітей за умови погодження умов праці та її оплати з цією службою” [6]. Таким чином, законодавцем допускається факт виникнення трудових відносин до досягнення особою чотирнадцятирічного віку.

Для укладення трудового договору з дітьми зазначеного віку потрібна, по-перше, письмова згода одного з батьків або особи, яка їх замінює, по-друге, дозвіл служби у справах дітей, який установлює максимально допустиму тривалість щоденної праці та інші умови, в яких вона може виконуватися. Дозвіл служби у справах дітей повинен містити відомості про найменування твору мистецтва, у створенні або виконанні якого буде брати участь дитина, яка не досягла 14-річного віку, дати його коротку характеристику й зробити висновок про можливість укладення трудового договору, відсутність небезпеки виникнення несприятливих наслідків для здоров’я і морального розвитку дитини.

Крім того, чинне законодавство України передбачає відповідальність за експлуатацію дітей. Цю норму закріплено у ст. 150 Кримінального кодексу України: “Експлуатація дітей, які не досягли віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування, шляхом використання їх праці з метою отримання прибутку – карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років”. У ч. 2 цієї статті зазначається: “Ті самі дії, вчинені щодо кількох дітей або якщо вони спричинили істотну шкоду для здоров’я, фізичного розвитку або освітнього рівня дитини, або поєднані з використанням дитячої праці в шкідливому виробництві, – караються позбавленням волі на строк від двох до п’яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років” [7].

У Законі України “Про рекламу” міститься кілька норм, що можна тлумачити як гарантію нормального фізичного та морального розвитку дитини під час виконання нею трудових функцій як учасника процесу створення реклами. За ч. 1 ст. 120 цього закону “забороняється реклама:

- з використанням зображень дітей, які споживають або використовують продукцію, призначену тільки для дорослих чи заборонену законом для придбання або споживання неповнолітніми;

- з інформацією, яка може підірвати авторитет батьків, опікунів, піклувальників, педагогів та довіру до них дітей;
- з уміщенням закликів до дітей придбати продукцію або звернутися до третіх осіб з проханням зробити покупку;
- з використанням зображень справжньої або іграшкової зброї, вибухових пристроїв” [8].

Також відповідно до цього Закону “реклама не повинна містити зображення дітей у небезпечних ситуаціях чи за обставин, що у разі їх імітації можуть завдати шкоди дітям або іншим особам, а також інформації, здатної викликати зневажливе ставлення дітей до небезпечних для здоров’я і життя ситуацій. Реклама не повинна завдавати дітям моральної чи фізичної шкоди, викликати у них відчуття неповноцінності” [8].

Норми законів України “Про кінематографію”, “Про телебачення і радіомовлення”, які визначають правові основи діяльності в галузі кінематографії, жодним чином не торкаються питання щодо праці малолітніх та неповнолітніх у кінематографії, залучення їх до телепередач та реклами.

Під час встановлення службою у справах дітей умов, за яких може виконуватися робота зі створення або виконання творів мистецтва, необхідно враховувати вимоги ст. 192 КЗпП, а саме “заборону залучати працівників молодше вісімнадцяти років до нічних, надурочних робіт і робіт у вихідні дні” [4]. Проте ст. 140 проекту ТК України передбачає можливість “залучення до роботи в нічний час малолітніх працівників, які беруть участь у виконанні та/або створенні творів мистецтва. Порядок роботи в нічний час професійних творчих працівників організацій кінематографії, теле- і відеознімальних колективів, театрів, театральних і концертних організацій, цирків, засобів масової інформації, професійних спортсменів може встановлюватися колективним або трудовим договором” [6].

Служба у справах дітей має дати дозвіл на роботу в нічний час дітям молодше 14 років, які є акторами театру і кіно, оскільки така можливість передбачена Конвенцією Міжнародної організації праці від 09.10.1946 р. № 79 про обмеження нічної праці дітей та підлітків на непромислових роботах. Відповідно до ст. 5 зазначеної Конвенції “національні закони чи правила можуть уповноважувати відповідні органи влади на видачу індивідуальних дозволів для надання дітям та підліткам віком до вісімнадцяти років можливості виступати в нічний час як акторам у публічних виставах або брати участь в кінематографічних зйомках”. При цьому слід враховувати, що такі “дозволи не даються в тих випадках, коли через рід вистави чи обставин, у яких вона відбувається, або рід кінематографічної зйомки чи умов, в яких вона здійснюється, участь у виставі чи кінематографічній зйомці може бути небезпечною для життя, здоров’я або морального стану дитини чи підлітка”.

За цією ж статтею “у разі видачі дозволів діють такі умови:

- робота триває не довше ніж до півночі;
- встановлюються суворі гарантії для захисту здоров’я і морального стану дитини чи підлітка, для забезпечення гарного поведіння з ними, а також для запобігання порушенню нормального перебігу їхнього навчання;
- дитині чи підлітку надається період відпочинку тривалістю принаймні чотирнадцять послідовних годин” [9].

Необхідно особливо підкреслити, що питання про можливість роботи в нічний час малолітньої особи у сфері шоу-бізнесу має вирішуватися службою у справах дітей у кожному конкретному випадку індивідуально та залежно від віку дитини, стану її здоров’я та інших умов як об’єктивного, так і суб’єктивного характеру.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Для того щоб урегулювати дане питання, необхідно внести зміни до чинного КЗпП України. А саме ст. 188 доповнити ч. 4, яку викласти в такій редакції: “В організаціях кінематографії, театральних, концертно-видовищних та інших творчих організаціях дозволяється за письмовою згодою одного з батьків або особи, яка їх замінює, приймати на роботу осіб, які не досягли чотирнадцятирічного віку, для участі в концертах, виставах, інших заходах, а також у створенні кінофільмів або інших творів мистецтва, якщо це не завдає шкоди їх здоров’ю, моральному розвитку і процесу навчання”. Також вважаємо необхідним доповнити ст. 192 ч. 2, яку сформулювати так: “...можливість залучення до роботи в нічний час неповнолітніх працівників, які беруть участь у виконанні та/або створенні творів мистецтва. Порядок роботи в нічний час професійних творчих працівників організацій кінематографії, теле- і відеознімальних колективів, театрів, театральних і концертних організацій, церков, засобів масової інформації, професійних спортсменів може встановлюватися колективним або трудовим договором”. Такі ж норми необхідно закріпити в Законі України “Про охорону дитинства”.

Зважаючи на вищевикладене, пропонуємо внести такі зміни і до ч. 1 ст. 150 Кримінального кодексу України: “експлуатація дітей, що не досягли віку, з якого законодавством дозволено працевлаштування, шляхом використання їх праці з метою отримання прибутків, крім винятків, зазначених у ч. 4 ст.188 Кодексу законів про працю України, карається ...”.

Література

1. Про права дитини : Конвенція ООН від 20.11.1989 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1. – Ст. 205.
2. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21. – Ст. 135.
3. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.
4. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – Додаток до № 50.
5. Пилипенко П. Д. Проблеми теорії трудових правовідносин в умовах переходу України до ринкової економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.05 / П. Д. Пилипенко. – Х., 2001. – 36 с.
6. Проект Трудового кодексу України від 22.04.2013 р. № 2902, внесений народними депутатами (Я. М. Сухим, О. М. Стояном) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=46746&pf35401=259514>
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Офіційний вісник України. – 2001 – № 21. – Ст. 920.
8. Про рекламу : Закон України від 03.07.1996 р. № 270/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 39. – Ст. 181.
9. Про обмеження нічної праці дітей та підлітків на непромислових роботах [Електронний ресурс] : Конвенція Міжнародної організації праці від 09.10.1946 р. № 79. – Режим доступу : http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_126